

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

רשימת זכרונות

כתובים בידי הרבנית הצדקנית

מרת חנה ע"ה ז"ל

אשת כ"ק הרה"ג והרה"ח המקובל

מוהר"ר ר' לוי יצחק

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

הוריו של כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושתיים לבריאה

שנת המאתיים להסתלקות-הילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן

RESHIMAS ZICHRONOS

KESUVIM BIDEI HARABANIS HATZIDKANIS

MARAS CHANA

INSTALLMENT 29

Published and Copyrighted © 2012

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / Fax (718) 774-2718

editor@kehot.com

Orders:

291 Kingston Avenue / Brooklyn, New York 11213

(718) 778-0226 / Fax (718) 778-4148

www.kehot.com

All rights reserved.

The Kehot logo is a trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

Manufactured in the United States of America

נסדר והוכן לדפוס על ידי חיים שאול בן חנה

The PrintHouse 538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237 (718) 628-6700 :נדפס בדפוס:

ב"ה.

פתח דבר

הננו מו"ל בזה חוברת כ"ט של „זכרונות" שנרשמו ע"י הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה, אמו של כ"ק אדמו"ר זי"ע.

בהוצאה זו, באה הרשימה כפי שנעתקה מכתב-ידה של הרבנית, ולאח"ז גם בתרגום ללה"ק, ובתוספת ציונים והערות בשוה"ג, כמבואר בפרטיות ב„פתח דבר" לחוברת הראשונה.

*

ויהי רצון שההוספה בהפצת המעיינות חוצה, תזרוז את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

מערכת „אוצר החסידים"

י"ד אייר, פסח שני, ה'תשנ"ב
שנת המאתיים להסתלקות-הילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן
ברוקלין, נ"י.

פֿאַרקױפֿן דעם חמץ צו דעם גוי

ביז די צייט פון דער מכירה האָט מען מיט אים⁴²⁴ נאָך געקאָנט רעדן וועגן די אַלע ענינים וואָס זיינען שייך ערב פסח, נאָר אַלץ געווען מיט מורא, אפשר האָט מען נאָך אַלץ ניט דערטאָן ווי מען דאַרף אויף מבטל זיין דעם חמץ לגמרי.

דערנאָך האָט זיך אָנגעהייבען דער „פּראָצעסס“ פון דער שטר-מכירה.

דער גוי פלעגט קומען מיט גרויס „גאווה“, אַז ער איז אין איין טאָג געוואָרן בעל-הבית אויף אַלע געשעפטן פון שטאָט. עס זאָל ניט הייסן גלאַט געטאָן, פון יוצא וועגן, האָט ער זיך מיט אים פאַרשפּאַרט אין קאַביניעט, קיין מענטש האָט אין דעם חדר ניט געטאַרט אַרײַנגיין, און ער האָט אים, אין רוססיש, איבערגעזעצט דעם גאַנצן שטר. די שפּראַך האָט ער גוט געקאָנט, האָט ער ניט פאַרפעלט איין פּראָדוקט פון חמץ וואָס איז אויסגעזעכנט. אַלעס וואָס געפינט זיך אין שיפּן אויף די ימים וואָס פירן דעם חמץ אַהער אין שטאָט. דער עיקר האָט אים – דעם גוי – אינטירעסירט די אַלע גרויסע געשעפטן פון ייִש⁴²⁹ מיט וויין, דאָס האָט ער געפילט נענטער.

ער האָט אויף אים, מיט די ערנסטקייט, אָנגעוואָרפֿן אַזאַ „אימה“, אַז ער פלעגט זיצן מיט אַ מורא און אַלץ זאָגן: איך וועל קיינעם אין די געשעפטן ניט אַרײַנלאָזן ביז אַייער לעצטער נאַכט פון פסח. אויב מען וועט מיר אפילו געבן אַ גרויסע סומע געלט, בעל-הבית בין איך. יאָ, יאָ, „ראַווין“⁴³⁰. איך ווייס אַלץ. ער פלעגט אָפּטאָן אַלע פאַרמאָליטעטן⁴³¹, און אין אַ זייער ערנסטע פּאָזע אַוועק גיין.

(429) = יין שרף.

(430) = רב.

(431) ענינים הפורמליים.

אַמאָל, געדיינק איך, איז צו אונז געקומען ר' בערע וואָלפס⁴³² אָן אייניקל, וואָס איז שוין געווען דעמאָלט אַ דיערעקטאָר פון אַ פאַבריק, און פון דעם עולם⁴³³ דערווייטערט אַ ביסל, אונז פלעגט ער אָפט באַזוכן –

ער האָט זיך איינגעבעטן מען זאָל אים אַריינלאָזן אין קאַבינעט בעת דעם דורכפירן די אַרבעט מיט דעם גוי. ער איז דאָרט אָפגעזעצן ביי אַ פאַר שעה, נאָר געקוקט פון דערווייטן, ער איז אַרויס זייער בלאַס, און עס האָט פון אים גערונען שווייס. אַזאַ אַטמאָספּעראַ האָט זיך דאָרט געשאַפן. ער⁴²⁴ האָט אַזוי אָפגעאַטעמט, אַזוי ווי נאָך דער שווערסטער אַרבעט.

* * *

ערב פסח און דעם סדר נאכט

דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבן די הכנות צו יום־טוב. אין יעדער זאָך בפרט, וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צו דעם, האָט ער אַריינגעלייגט אַזוי פיל „נשמה“ מיט היסקייט, אַז עס האָט זיך געפילט אין דער גאַנצער שטוב, און אין אַלע וואָס האָבן זיך דאָרט געפונען.

ביים סדר, געוויינליך, זיינען געווען די אייגענע פאַמיליע און געסט, דער טיש האָט גענומען אַ סך צייט, די קינדער זיינען נאָך געווען אין דער היים, און פון די אורחים זיינען דאָך אויך געווען וואָס מען האָט זיך מיט זיי געקאָנט מפּלפל זיין.

אַז דער טיש האָט זיך געענדיקט, שפּעט אין דער נאַכט, פלעגט ער זיך פאַרשפאַרן ביי זיך אין צימער און זאָגן „שיר־השירים“⁴³⁴. עס האָט

(432) הרה"ח ר' דוב זאב קאָזעווינאָוו מחסידי אדמו"ר הצמח צדק, אדמו"ר מהר"ש ואדמו"ר מהורש"ב. רב ביעקאָטרינאָסלאָוו עד פטירתו בכ"ז טבת תרס"ח, שאז מילא את מקומו כ"ק הרלו"צ נ"ע. ראה אודותו – ספר השיחות תרצ"ו-חורף ה'ש"ת ע' 231 ואילך (וש"נ). ע' 349.

(433) היינו מקהל היראים.

(434) ראה ר"ד לילות חג הפסח תשכ"ה ס"י (תורת מנחם התוועדיות תשכ"ה ח"ג ע' 159). יום א' דחג הפסח תשכ"ז ס"ג (המלך במסיבו ח"א ע' קלד). שיחת ש"פ תצא תש"נ (תורת מנחם התוועדיות תש"נ ח"ד ע' 230 בשוה"ג) – ושם: „שיש נוהגין לומר שיר השירים בליל הסדר,

זיך פון דאָרט געהערט אַזעלכע געוויינען אויף דעם קול, וואָס ניט אַלע קענען דאָס, און עס איז שווער איבערגעבן מיט ווערטער.

איך געדיינק אַמאָל צוויי אורחים האָבן זיך צוגעהערט צו דעם אונטער דער טיר. איינער האָט מיר געזאָגט, אַז ער האָט אַזעלכעס קיין מאָל ניט געהערט, און וועט דאָס קיין מאָל ניט פאַרגעסן. דער צווייטער האָט געזאָגט, אַז עס זאָל נעמען נאָך צוויי נעכט, וואָלט ער ניט מיד געוואָרן דאָס הערן.

* * *

חודש אייר [ה'שי"ת].

אַכט יאָר געזעצן און געלערנט און געשריבן

עס איז געווען ניט ליינג דער געבורסטאָג פון אונזער יונגסטן זון⁴³⁵, און דאָס האָט מיר אויך דערמאָנט אַ שטיק צייט פון זיין פאָטערס לעבן:

עס איז שוין געווען דער אַכטער יאָר פון זיצן ביי מיינע עלטערן⁴³⁶ אויף „קעסט“⁴³⁷, מען האָט שוין געדאַרפט אָנהייבן טראַכטן וועגן „פרנסה“. חאָטש ער, האָט זיך נאָך עפעס אַלץ מכין געווען אויף אַריין אין דער וועלט, און נעמען אויף זיך וואָסער ניט-איז התחייבות, און אַלץ געזעצן און געלערנט און געשריבן.

ובפרט בליל שני – כפי שנהג אאמ"ר ז"ל. וראה אוצר מנהגי חב"ד ניסן ע' רה [ס"ג] – מקורות למנהג זה והתפשטותו.

(435) הו"ח ר' ישראל ארי' ליב. נולד כ"א אייר תרס"ו.

(436) הרה"ג וכו' וכו' ר' מאיר שלמה הלוי יאנובסקי מהיושבים אצל אדמו"ר מהר"ש בליובאוויטש* עם זוגתו הרבנית מרת רחל** הי"ד.

(437) ראה „תולדות לוי יצחק“ ח"א ע' 72 ואילך.

(* ראה שיחות: י"ב סיון תש"כ. פורים תשכ"ח. ש"פ נצו"י, כ"ג אלול: תשמ"ו סי"ד ואילך; תשמ"ט סי"ג ואילך (תורת מנחם התועדויות: תש"כ ח"ב ע' 147. תשמ"ו ח"ד ע' 339 ואילך; תשמ"ט ח"ד ע' 354 ואילך).

(** על עלי ההגהה של שיחת כ"ד תשרי תש"נ (התועדויות תש"נ ח"א ע' 239) כתב כ"ק אדמו"ר בכתיב: „יום היאָרצייט דאמי זקנתי רחל הי"ד אשת הרה"ג וכו' וכו' ר' מאיר שלמה יאנובסקי ז"ל (ניקולייב). – כמה שבועות בסיסם חדשי הקייץ – כמה שנים הייתי בניקולייב וטיפלה בי וכו'.

דער „קעסט גיבער“, דאס הייסט מיין פאָטער, איז געווען ניט קיין גביר, אַ רב, וואָס פון זיין אהבת-ישראל מיט די מדות טובות, האָט מען געקאָנט אַסך שרייבן. ביי אים איז געווען מיט אַן אמת שלי שלך ושלך שלך⁴³⁸.

איך געדיינק, אַז ער⁴³⁹ פלעגט אָפּנעמען די שכירות⁴⁴⁰ האָט ער אַלעמאָל גלייך אויסגערעכנט וואָס ער דאַרף האָבן פאַר זיינע שוועסטער, שוואַגער, ברודער.

אַלעמאָל איז געווען אַן אַנדערער וואָס האָט זיך גענויטיקט אין הילף.

האָט ער דאָס ערשטע אַראָפּ גענומען פאַר זיי, און אַ קליינעם „חלק“ האָט ער געלאָזט פאַר זיין פאַמיליע⁴⁴¹. און מען האָט כסדר געדאַרפט באַקומען גמילות חסדים אויף דורכפירן די הוצאה פון דעם חודש. און אויף דעם אופן האָט ער זיך געפירט אין אַלע פרטים פון זיין לעבן.

— אַלזאָ, דער זיין ניט זעלבשטענדיק איז געוואָרן שווערליך, און מען האָט געמוזט טראַכטן וועגן אַ רבנות.

מען האָט אים פאַרגעלייגט אַ שטאַט, וואָס כדי דאָרט באַקומען די שטעלע פון רבנות האָט מען געדאַרפט האָבן אַ דיפּלאָם פון פינף קלאַסן גימענאַזיא. און ער האָט זיך גענומען אַ פאַר חדשים לערנען רוססיש. געלערנט האָט ער דאָס מיט דעם ניגון פון גמרא, און איז געווען מיט דעם זייער ניט צופרידן.

דיא עקזאַמענס האָט מען געדאַרפט האַלטן אין קיוב. ער איז אַוועקגעפאַרן אַהין, און האָט זיך אַלץ איינגעאַרדנט, און ער איז געקומען אין קאָמיססיא⁴⁴² און האָט דערזען די פראַגראַמע, אַז מען

(438) אבות פ"ה מ"י.

(439) הרמ"ש יאנובסקי.

(440) הכוונה למשכורת עבור הרבנות.

(441) להעיר מהמבואר עה"פ „משפט וצדקה .. אתה עשית“ (תהלים צט, ד) — „שהצדקה

הוא ע"פ משפט, והיינו ששופט את עצמו כמה מגיע לעצמו והשאר הוא נותן לצדקה“ (ספר המאמרים תרפ"ט ע' 90. וש"נ).

(442) ועדה.

דאַרף לערנען די „צערקאַוונע-סלאָוויאַנע שפּראַך“⁴⁴³, און וויסן די „יעוואַנגליא“⁴⁴⁴, האָט ער זיך אפילו ניט פאַרשריבן צווישן די וואָס גייען צום עקזאַמען, און איז די אייגענע נאַכט אַוועקגעפאַרן צוריק, און איז געקומען אַ היים אין דעם טאָג פון דעם זונ'ס ברית⁴⁴⁵.

* * *

(443) השפה הסלאווית הכנסייתית (שפת פולחן נוצרית הנהוגה ברוסיה).

(444) אוינגליון („הברית החדשה“ הנוצרית).

(445)

עד שעת מכירת החמץ עוד ניתן היה לדבר עם בעלי על כל העניינים השייכים לערב פסח, אבל הכל היה מתוך מורא — שמא עדיין לא יצא ידי חובתו ככל הנדרש כדי לבטל את החמץ לגמרי.

לאחר-מכן החל תהליך חתימת שטר המכירה.

הגוי היה מגיע לביתנו מלא גאווה — ביום אחד הפך לבעל-הבית של כל בתי-העסק בעיר...

כדי שהמכירה לא תיראה כפעולה שטחית, שנועדה לצאת ידי-חובה בלבד, היה בעלי מסתגר עם הגוי בחדר עבודתו — לאיש לא הותר להיכנס לחדר — ומתרגם עבורו לרוסית את כל נוסח השטר. את השפה הרוסית ידע בעלי היטב, ולא החסיר מלתרגם אפילו סוג אחד ממוצרי החמץ המפורטים בשטר, וכן כל החמץ המצוי בספינות הנמצאות בלב ים והמובילות את החמץ אל העיר. את הגוי עניינו בעיקר בתי-המסחר הגדולים ליי"ש ויין, שהיו קרובים יותר ללבנו...

בעלי, ברצינות התהומית שבה התייחס למעשה המכירה, הטיל על הגוי אימה כה גדולה, עד שהלה היה יושב כשכולו מורא ופחד, ואומר שוב ושוב: "לא אניח לאיש להיכנס לבתי-העסק עד היום האחרון של חג הפסח שלכם. אפילו אם ייתנו לי סכום כסף רב — אני הוא בעל-הבית. כן, כן, הרב, אני יודע הכל". הגוי היה מסיים לבצע את כל הפעולות הפורמליות, ויוצא מביתנו בארשת פנים רצינית ביותר.

פעם אחת, זוכרת אני, הגיע לביתנו נכדו של ר' בערע וואלף²²⁹, שכבר היה אז מנהל מפעל, והתרחק במקצת מקהל היראים. אותנו נהג לבקר לעתים קרובות. הוא הפציר בבעלי שיניח לו להיות נוכח בחדר עבודתו בשעת ביצוע העסקה עם הגוי, עד שבקשתו נענתה. הוא סיים את שהייתו שם — שבמהלכה הביט מרחוק במתרחש — כעבור מספר שעות, ויצא כשכולו חיזור ונוטף זיעה. זו היתה האווירה שנוצרה שם. לאחר סיום המכירה היה בעלי נושם לרווחה כמו אחרי סיום עבודה קשה ביותר.

229) הרה"ח ר' דוב זאב קוזבניקוב, מחסידי אדמו"ר הצמח צדק, אדמו"ר מהר"ש ואדמו"ר מוהרש"ב. כיהן כרבה של יקטרינוסלב עד פטירתו בכ"ז טבת תרס"ח, ורלו"צ מילא את מקומו. ראה אודותו ספר השיחות תרצ"ו-חורף ה'ש"ת ע' 231 ואילך (וש"נ). ע' 349.

ליל הסדר

לאחר-מכן החלו ההכנות ליום-טוב. בעלי הכניס את נשמתו מתוך להט כה רב בכל דבר ודבר שהיתה לו שייכות להכנות לחג, עד שהדבר הורגש בכל הבית כולו, ועל-ידי כל הנמצאים בבית.

בעריכת "הסדר" נכחו, כמובן, בני המשפחה ואורחים. הסעודה נמשכה זמן רב. ילדינו היו עדיין בבית, והרי גם מבין האורחים היו מי שניתן היה להתפלפל אתם בענייני ההגדה.

לאחר שנסתיימה הסעודה, בשעה מאוחרת בלילה, היה בעלי מסתגר בחדרו ואומר "שיר השירים"²³⁰. מתוך החדר נשמעו בכיות שכאלה, בקול רם, שלא הכל יכולים לבכות כדוגמתן, וקשה לתאר אותן במלים.

אני זוכרת שפעם אחת הקשיבו שני אורחים לאמירת "שיר השירים" של בעלי מעבר לדלת. אחד מהם אמר לי שהוא לא שמע כדבר הזה מעולם, ולעולם לא ישכח זאת; השני אמר שגם אם היה הדבר נמשך עוד שני לילות, הוא לא היה מתעייף מלשמוע.

חודש אייר [ה'שי"ת].

הרחקה מאביזרייהו דעבודה זרה

לא מכבר חל יום-הולדתו של בננו הצעיר²³¹, וגם עובדה זו הזכירה לי תקופה מסויימת מחיי אביו.

היתה זו כבר השנה השמינית לשבתנו בבית הוריי²³² סמוכים לשולחנם²³³, והיה צורך להתחיל לחשוב על פרנסה — אם-כי במשך כל

230 ראה ר"ד לילות חג הפסח תשכ"ה ס"י (תורת מנחם התוועדויות תשכ"ה ח"ג ע' 159). יום א' דחג הפסח תשכ"ז ס"ג (המלך במסיכו ח"א ע' קלד). שיחת ש"פ תצא תש"נ (תורת מנחם התוועדויות תש"נ ח"ד ע' 230 בשוה"ג). ושם: "שיש נוהגין לומר שיר השירים בליל הסדר, ובפרט בליל שני — כפי שנהג אאמו"ר ז"ל". וראה אוצר מנהגי חב"ד ניסן ע' רה [ס"ג] — מקורות למנהג זה והתפשטותו.

231 הו"ח ר' ישראל ארי' ליב. נולד כ"א אייר תרס"ו.

232 הרה"ג ר' מאיר שלמה הלוי ינובסקי וזוגתו הרבנית רחל הי"ד. אודותיהם — ראה שיחות: י"ב סיון תש"כ. פורים תשכ"ח. ש"פ נצו"י, כ"ג אלול: תשמ"ו סי"ד ואילך; תשמ"ט סי"ג ואילך. כ"ד תשרי תש"נ (תורת מנחם התוועדויות: תש"כ ח"ב ע' 147. תשמ"ו ח"ד ע' 339 ואילך; תשמ"ט ח"ד ע' 354 ואילך; תש"נ ח"א ע' 239).
233 ראה "תולדות לוי יצחק" ח"א ע' 72 ואילך.

התקופה התכונן כבר בעלי במידת־מה להיכנס לעולם הרבנות ולקבל על עצמו התחייבות כלשהי, ובמשך כל הזמן היה יושב, לומד וכותב.

ה"מפרנס", כלומר אבי, לא היה גביר. הוא היה רב, ועל מידת אהבת־ישראל ושאר המידות הטובות שלו ניתן היה לכתוב הרבה. אצלו התקיימו באמת דברי חז"ל²³⁴ "שלי שלך ושלך שלך".

אני זוכרת שכשאבי היה מקבל את משכורתו, תמיד היה מחשב מיד מהו הסכום הדרוש לו לצורך תמיכה באחותו, בגיסו או באחיו. תמיד היה מישהו מבני משפחתו שהיה זקוק לעזרה. לכל־לראש, אפוא, היה מנכה ממשכורתו לצרכם, ורק חלק קטן השאיר לצורך משפחתו שלו. תמיד נזקקנו לגמילות־חסדים כדי לכסות את הוצאות החודש. באופן זה התנהג אבי בכל פרט בחייו.

ובכן, העובדה שלא היינו עצמאיים נעשתה קשה עלינו, ומן ההכרח היה לחשוב על רבנות.

הוצעה לבעלי רבנות בעיר מסויימת, שכדי לקבל את משרת הרבנות בה היה צורך בדיפלומה ברמה של חמש שנות לימוד בגימנסיה. בעלי הקדיש, אפוא, מספר חדשים ללימוד רוסית. הוא למד זאת בניגון של לימוד גמרא, וכלל לא היה שבע־רצון מכך.

את המבחנים היה עליו לעבור בקיוב. הוא נסע אפוא לשם והכין את עצמו ככל הדרוש, אך כשהגיע אל הוועדה הממונה על המבחנים, ראה את תכנית הלימודים, ונוכח לדעת שיהיה עליו ללמוד את השפה הסלאווית הכנסייתית²³⁵ ולדעת את האוונגליון²³⁶ — לא נרשם כלל בין הניגשים לבחינה, אלא נסע בחזרה עוד באותו לילה, והגיע הביתה ביום ברית־המילה של בנו.

(234) אבות פ"ה מ"י.

(235) שפת פולחן נוצרית הנהוגה ברוסיה.

(236) "הברית החדשה" הנוצרית.

נדפס על ידי ולזכות

יוסף יצחק הכהן בן רישא

וזוגתו **נחמה דינה בת מלכה רייזל**

אוריאל צבי הלוי בן גיטל עטל

וזוגתו **בתי' בת שרה מינדל**

שלום דובער בן רבקה נעמי

וזוגתו **אסתר בת מרים**

בנימין בן חדוה

וזוגתו **רבקה רחל בת אסתר שיינדל**

ומשפחתם שיחיו לאריכות ימים ושנים טובות

להצלחה רבה ומופלגה בטוב הנראה והנגלה

בכל אשר יפנו בגשמיות וברוחניות

ולנחת רוח יהודי חסידותי מתוך שמחה וטוב לבב